

Inhoud

- Proloog 11
1. Dat wordt dan Creel 18
  2. Soms wel, soms niet, wie weet 23
  3. Wijze gobernadores 32
  4. Op weg naar Semana Santa 40
  5. Ook voor Hem-daarboven 49
  6. Judas als echtgenoot 56
  7. Tesgüino en miereneieren 68
  8. Amerikaans geld wandelt 83
  9. Tijuana 95
  10. Chuy 111
  11. Grito de guerra... 130
  12. Tussen vuur en deken 148
  13. De wedloop 180
  14. De gesel van Chihuahua 194
  15. Blote voeten in de sneeuw 204

Proloog

December 1999

‘Wat,’ vraagt Eduardo, terwijl hij mij strak aankijkt, ‘zoek je bij de Tarahumara’s?’

We zitten in de subtropische tuin van zijn villa in de chique koloniale wijk Coyoacan in Mexico-Stad. Eduardo heb ik zojuist voor het eerst ontmoet, maar we storten ons onmiddellijk op het onderwerp. Hij heeft een naam opgebouwd als cultureel antropoloog en heeft dertig jaar geleden – met tussenpozen – jarenlang tussen de Tarahumara-indianen gewoond. Ik vertel hem welke gebieden ik heb bezocht. Slechts één plek blijken we alle twee te kennen. Hij springt op, sluit mij in zijn armen. ‘Het is niet waar,’ zegt hij ontroerd. ‘Heb je Erculano ontmoet?’

Hij gaat weer zitten en vertelt dat de Barranca del Cobre, het onherbergzame canyongebirge in het noorden van Mexico, meer mensen heeft aangetrokken. Het ongeciviliseerde lokte missionarissen, het koper mijnexploitanten, en de pijnbomen zijn voor houtexploitanten verleidelijk. Maar de Tarahumara’s zelf, die in de Barranca del Cobre leven, waren voor hen uitsluitend interessant als werkkraft. Ook de vasthoudendheid van de missionarissen had niets te maken met belangstelling voor hun bijzondere cultuur. Eduardo merkt op dat de enkeling die wel die interesse in hun cultuur had, zich vooral richtte op het rituele gebruik van *peyote* – de begeerlijke cactus met hallucinerende eigenschappen.

‘De wereld van de Tarahumara’s sprak vooral tot de verbeelding van lichtelijk “gekken”.’ Ken je de Franse dichter Artaud? Na langdurige psychiatrische opname is hij tijdens een verlof naar de Tarahumara’s gegaan om peyote te gebruiken. Maar echt ver

is hij niet gekomen. Ik zelf ken ook alleen maar het gehucht waar ik onderzoek heb gedaan.’

Min of meer toevallig kwam ik in de Barranca del Cobre terecht. Reizen is een reeks van toevalligheden – al hoop je op het goede moment op de juiste plek te zijn. De Barranca del Cobre strekt zich uit tussen de Golf van Californië en de stad Chihuahua. Dwars daardoorheen loopt een trein, die er ongeveer achttien uur over doet om het gebergte te doorkruisen. De treinreis vertelt ogenschijnlijk alles van het landschap: afstandelijk, staccato en vooral adembenemend door de diepe kloven. Een landschap als een kijkscherm. Slechts een enkele keer is er een venster, ontoegankelijk hoog, vanwaar een glimp op het binnenste gebergte. Erachter – in de kern – is iets aan de gang wat een hoge mate van vreemdheid heeft – het is een oord waar een glazen stolp overheen is geplaatst. Daar wonen circa vijftigduizend Tarahumara’s.

Het is alsof elke steen, elke beek, elke kloof er expliciet op wil wijzen, dat er hier iets bijzonders aan de hand is. Een volk dat zijn adem inhoudt, een oord waar de tijd is opgeheven. Eeuwenlang zijn de Tarahumara’s zichzelf gebleven. Zij drinken en feesten weken achtereen en houden hun legendarische hardlooptwedstrijden. Al die tijd hebben zij sterke verleidingen weerstaan: geen missionaris, geen Spanjaard, geen mijnexploitant of houthandelaar heeft hun levensstijl kunnen verstoren. Zo’n vijfhonderd jaar geleden hebben ze bewust gekozen voor het isolement toen ze – net als de Apachen – vanuit de lieflijker omgeving van Chihuahua naar de Barranca del Cobre zijn gevlucht. Ze waren beroemd om hun feilloze kennis van de loodrecht gehouwen rotsflanken, waar de ene steile rotsformatie volgt op de andere en waar grotten in- en uitgangen hebben die alleen zij kennen. Gebroederlijk woonden ze in grotten. De Apachen zijn uiteindelijk verjaagd, maar de Tarahumara’s verstoppen zich hier nog steeds. Tussen de rotsen. In de rotsen. En ver van elkaar.

De Tarahumara’s hebben niet alleen bewust voor isolement gekozen, maar zich van oudsher ook sterk afgezet tegen niet-Tara-

humara's en zich willen onderscheiden van de *chabochi* – letterlijk: zij die spinnen in het gezicht hebben, namelijk de besnorde en bebaarde Spanjaarden en mestiezen. Nog altijd waarschuwen zij elkaar voor de *chabochi* die in het verleden zo gewelddadig waren, hen hebben bedrogen en hun ziel hebben proberen te roven, zoals ze zelf zeggen. De buitenwereld herbergt alleen maar gevaren en is uit op hun vernietiging. Voor de rest zijn Tarahumara's nergens bang voor. Alles overwinnen ze: kou, moeheid, honger en afstanden.

Eduardo vertelt hoe hij bij de Tarahumara's eindeloos heeft leren wachten. En kijken, vooral kijken. Tot hij eindelijk werd opgenomen in die ene dorpsgemeenschap. Hij pakt een stapel zwart-witfoto's. Bij één daarvan zegt hij: 'Dat is mijn beste vriend. Simón, een medicijnman. Oersterk, je zou bang van hem worden, maar een prachtkerel.'

'Simón? De medicijnman uit Tewelichi?' vraag ik hem. 'Simón is vermoedelijk vermoord.' Eduardo vraagt hoe het mij op mijn trektocht is vergaan. Ik vertel over de onherroepelijkheid van iedere stap die ik zette, steeds verder uit de bewoonde wereld. De ontmoetingen waarbij ik aan mensen was overgeleverd. Hoe ze beetje bij beetje over mij begonnen te praten, mij vragen gingen stellen. Geduld en respect toonden, ronduit hartelijk waren, of juist passief agressief. Hoe ik had geprobeerd de tijd te laten verstrijken, de tijd een andere inhoud te geven dan van iemand-die-geen-tijd heeft. De signalen van affectie, van vertrouwen – alleen mettertijd. Maar hoe tegelijkertijd het verschil tussen hen en mij nooit eindigde: de vergissingen én de poëzie bleven bestaan.

Glimlachend herhaalt Eduardo zijn vraag: 'Je bent dus diverse keren naar de Tarahumara's teruggekeerd. Wat zoek je?'

'Het contrast,' antwoord ik hem, terwijl ik naar een punt in de verte kijk om mijn tochten weer voor me te zien. 'Het contrast tussen hier en daar fascineert me mateloos: hun stilte, hun zwijgzaamheid, tegenover onze luidruchtigheid; hun kinderen die niets vragen, alleen maar kijken en imiteren; hun verplichte dronken-

schap tegenover onze beheersing. Het gemak waarmee ze de tijd als was naar hun hand zetten tegenover ons leven dat door agenda's geregeerd wordt. Je hebt ongetwijfeld ook meegemaakt hoe ze onbekommerd honderden kilometers hardlopen, terwijl wij gewend zijn aan strakke trainingsschema's om slechts een marathon te lopen. Ook de grote mate van vreemdheid van hun cultuur vind ik onweerstaanbaar. Ze cultiveren bijna hun hardheid – voelen geen vermoeidheid, geen kou – het is prachtig en soms afstotelijk.'

Ik schuif naar voren in mijn stoel, zoek naar de ultieme reden, richt mijn ogen weer op Eduardo en zeg: 'Het zijn niet alleen de contrasten tussen hun cultuur en de westerse, maar ook de contrasten in hun eigen leven: de extreme zwijgzaamheid tegenover de extreme extase. De nuchterheid tegenover de poëzie... Hun uitzonderlijke uithoudingsvermogen. Hoe ze letterlijk en figuurlijk op het randje van de afgrond leven, bij afgronden van vijftienhonderd meter diep – een leven op de grens van wat menselijk is. Dat spoort met mijn behoefte om mijn eigen grenzen te verkennen, om op het scherp van de snede te opereren.'

Terwijl de middag vordert en de glaasjes tequila op tafel komen, roept de drank herinneringen op aan de *tesgüinadas*, de lange drinkpartijen. Tegelijkertijd vragen we elkaar, grijnzend: 'Heb jij meegedaan met het *tesgüino* drinken?' *Tesgüino*: een toverwoord. Een sleutelwoord om de Tarahumara's te leren kennen.

'Ja, veel, heel veel,' lacht Eduardo.

'Dagen en dagen achtereen,' beaam ik. 'En toch: ik zou er hier helemaal geen trek in hebben. Maar als ik bij hen ben, merk ik iedere keer weer dat ik iets van hun identiteit overneem, ik word ook een beetje Tarahumara. Drink, zwijg en praat in hun ritme. Bouw net als de Tarahumara's een ingenieus netwerk van sociale contacten op. Ik kan niet naar hen teruggaan zonder de mensen die ik al ken opnieuw op te zoeken: ik wil volgen wat er met hen gebeurt. Van daaruit maak ik de cirkel steeds groter.'

Voordat we nog verder in onze overpeinzingen wegzakken, sta ik op en zeg: 'Ik moet gaan.'

Eduardo brengt me weg naar het metrostation, maar onderweg rekken we de tijd. We lopen door de straten van Coyoacan en voelen elkaars loopritme. Eduardo zegt: 'Je moet een ijzeren conditie hebben.' Hij vertelt dat hij een geoefend hardloper was toen hij als twintiger naar de Barranca del Cobre ging. Dat hij na een mislukt eerste huwelijk, en pas afgestudeerd, impulsief had besloten naar een gebied te gaan dat extreem moeilijk bereikbaar was. Hij zocht een geïsoleerd gebied om naar zijn eigen kern terug te keren, om weer controle over zijn leven te krijgen. Dus werd het de Barranca del Cobre. Het omgekeerde was bij mij het geval: ik zocht in de Barranca del Cobre mijn grenzen en zeg tegen Eduardo: 'Het is een verontrustend landschap, dat een merkwaardige fascinatie uitoefent. Lopen door de canyons met een Tarahumara die uitsluitend in de hoogste versnelling loopt, is een puur fysieke en onvergetelijke ervaring.'

Eduardo spreidt zijn armen en beaamt: 'Het is een bijna-vliegen.'

Bovenal zijn het de gestolde rotsvormen die tot de verbeelding spreken. Het landschap is omsingelend. Dat mateloze, grenzeloze, nog maar nauwelijks menselijke landschap, waarin het verschil tussen steen en mens wordt opgeheven, boeit. Paddestoelen die de berg lijken te willen afrollen, blijven voor eeuwig stilstaan op de helling, olifanten blijven roerloos en versteend hun slurf omhooghouden, en apen die willen slingeren, zijn definitief vastgepind. Een bezwerend landschap.

We slaan de hoek om en lopen de straat naar de markt in. Geestdriftig wijst Eduardo op een koloniaal gebouw waar een museum is gehuisvest. Ik merk op dat er spullen liggen, die in hun eigen gebied hadden moeten blijven en vertel hem over de pijlen en bogen, en gereedschappen die een Tarahumara mij hoog boven op een berg in een oude Apachegrot heeft laten zien. Eeuwenlang onaangeroerd. Voorwerpen die de waardigheid hadden gekregen van de adelaars die boven onze hoofden in grote cirkels vlogen.

'Ik denk,' roept Eduardo boven het verkeerslawaaï uit, 'dat de

Apachen en de Tarahumara's tot één en dezelfde Indianengroep behoren.' Hij pakt me bij de elleboog en trekt me voor een bus langs. De claxons van de ongeduldige taxi's en het geschreeuw van de marktlui nemen de plaats in van woorden. De felle, toeristische kleuren van de markt steken af bij de grijsgroene tonen van de Barranca del Cobre. Een groter contrast dan tussen Mexico-Stad en het landschap van de Tarahumara's is niet denkbaar.

Eduardo brengt het gesprek op het onderzoek dat hij jaren geleden in 'zijn Tarahumaradorp' heeft gedaan: het verzamelen van legendes.

'Je wilt meer over de geschiedenis van hun land horen. Kom, laten we op dit terras gaan zitten. Dan vertel ik je wat een oude Tarahumara mij ooit vertelde.' We zoeken een van de laatste vrije tafeltjes. Ik hoor het geroezemoes om ons heen, de muzikanten even verderop, het verkeer – alles even vreemd na al die stilte in de bergen bij de Tarahumara's, die ik nog maar een dag eerder had verlaten. Maar Eduardo vertelt onverstoorbaar: "We zijn," zo zei deze Tarahumara mij, "ooit gezaaid in de bergen van de Barranca del Cobre, daaruit zijn we geboren. God heeft ons verschillende keren uitgelegd hoe we moesten leven, maar we hebben lang niet altijd goed naar hem geluisterd. De eerste keer dat God boos was, overspoelde hij de aarde met water. De bergen veranderden in littekens en vouwen, het leek wel of het water kookte. Alleen de kinderen wisten zich te redden en bereikten de bergtoppen die niet onder water stonden. Toen het water zakke, trokken de kinderen weer naar beneden. Daarop volgde een periode dat de Tarahumara's elkaar opaten. Daar werd God boos om: hij beval de zon te laten zakken. De zon zakke zo laag dat de mensen zich eraan brandden en hun toevlucht zochten in grotten. Hiervan maakten ze hun huizen. Maar lang niet iedereen kon de hitte van de zon ontvluchten, mensen verdroogden en verkalkten. Ook de bergen, de bomen en de dieren konden de hitte niet verdragen, en stolden. Hiervan getuigen al die gespleten en gebarsten stenen en al die rotsen die op dieren en mensen lijken. Bovendien veranderde God mensen in steen zodat ze hon-

ger noch pijn voelden. God beval de overblijvende Tarahumara's – alleen kinderen, zij kennen geen kwaad – de dans van Yúmari te dansen. Maar op een dag vergaten ze te dansen. God strafte hen door de zon helemaal niet meer op te laten komen: de zon stierf. Iedereen rende weg naar de top van een berg waar warmwaterbronnen aanwezig waren. Daarin offerden ze dieren. Terwijl ze zongen en dansten, werd de aarde op het nippertje gered en kwam de zon weer op. Vandaar dat we altijd dansen, want als we dat niet doen, gaat de zon uit, of zullen we begraven worden onder een enorme sneeuwval. Het dansen is een manier om met Hem te communiceren, als we iets nodig hebben, als we iets van Hem willen, als we spijt hebben, en ook om Hem niet te vergeten. Het is een pact tussen God en de Tarahumara's. Omdat we niet weten hoe te bidden, dansen we." Eduardo zwijgt. De warmte van de Mexicaanse zon doet weldadig aan na de extreme koude van de Barranca del Cobre. Hij buigt zijn hoofd glimlachend naar voren en zegt: 'Karina, wanneer ga je terug naar de Tarahumara's?'

Dat wordt dan Creel

In het ochtendduister op een dag in april in 1998 op het perron van Los Mochis staat dé trein, die de naam heeft de mooiste landschappelijke spoorlijn van de wereld te zijn, de Pacifico. Het station lijkt op een speelgoedstationnetje. Oude afgedankte locomotieven, hoog op de wielen, staan aan de ene kant van het perron. De moderne, blauw-oranje Pacifico aan de andere kant. Maar niets wijst nog op het huzarenstuk dat de trein straks gaat afleggen. Ik vraag de conducteur naar de staking, die vannacht na twee maanden beëindigd is. Hij vergeet antwoord te geven en vraagt verschrikt: 'Reis je als vrouw alleen?'

Met twee fluitsignalen vertrekt de trein. Langzaam rijdt hij door een vlak, wijds kustlandschap alsof hij al zijn energie wil bewaren voor wat komen gaat. De opkomende zon raakt de randen van de eerste bergketen. Ik sta voor het open raam op het balkon, kijk naar de roze bloeiende *durazno*-fruitbomen, snuif de geur van tropisch fruit op. Ik word opgeschrikt door de conducteur die op mijn schouder tikt.

'Vanaf het achterbalkon heb je een beter uitzicht, ga je mee?' We lopen door de trein, passeren het bordje VERBODEN VOOR PASAGIERS en bereiken het ruime achterbalkon, dat omgeven is door een oud, laag hekwerk. Om de beurt komt iemand van de zeskoppige bemanning langs en geeft tekst en uitleg. Dat de aanleg van de spoorweg van de Grote Oceaan naar Chihuahua oorspronkelijk de jongensdroom van een zekere Owen was. Technisch onmogelijk, zo hadden de deskundigen stellig beweerd. Toch werd in 1897 begonnen met het eerste traject. Maar er volg-

den veel technische problemen en pas in 1961 was de spoorweg gereed: hij is vierhonderd mijl lang en overbrugt drieduizend meter hoogteverschil. Met iedere kilometer die de trein aflegt, worden de verhalen meer werkelijkheid. Slingerend bestijgt de trein als een slowmotion-achtbaan de bergen van de Sierra Madre, een gebergte dat eruitziet zoals een moedergebergte betaamt. Passeert zesentachtig tunnels en negenendertig bruggen, kruipt door nauwe ravijnen en slingert af en toe vervaarlijk heen en weer. Op de zeer spaarzame stationnetjes proberen Tarahumaravrouwen en kinderen hun gevlochten manden aan de passagiers te verkopen, maar vaker stopt de trein omdat er stenen op de rails liggen.

‘We doen er wat langer over dan anders,’ zegt de conducteur als hij weer instapt nadat hij de stenen heeft weggegooid. ‘Na de staking liggen de rails er slecht bij.’ De bemanning, uitgerust met snor, pet en zonnebril, houdt nauwkeurig de kilometers in de gaten om mij ravijnen aan te kunnen wijzen op de meest imposante momenten. En vooral waar de rotsen zulke merkwaardige vormen aannemen dat ze voor hen zijn gaan leven. Eindelijk komt het punt dat de bemanning al uren aankondigt: een rots die eruitziet als het profiel van Christus, *el Rastro*. Groot, ernstig en mistroostig staart hij ons aan. In volle ernst zegt de treinconducteur: ‘Als het regent, huilt hij.’ Even later volgt *el Mexicano* – een immense stijve stenen penis – en de bemanning kijkt me vragend aan, als kleine jongens die trots hun nieuwe elektrische trein aan het buurmeisje laten zien.

Als de spoorlijn overgaat in enkele prachtige lassolussen, zijn de hoogteverschillen die de trein overbrugt duidelijk zichtbaar. Het is alsof de trein in haar eigen staart bijt. Op het stationnetje van Divisadero kunnen de passagiers tien minuten uitstappen voor een oogverblindend uitzicht over de Barranca del Cobre. Gigantische kloven, die gedurende miljoenen jaren door rivieren zijn uitgesleten tot dieptes van tweeduizend meter, lopen als littekens door het onherbergzame land. Maar vanaf het uitzichtspunt blijft het voor mij natuur als theater. Mij bekruipt het onweerstaanbare verlangen om uit te vinden wie hier wonen. En vooral hoe.